DİNÎ MÛSİKÎ FORMU OLARAK MEVLÎD VE DOBRUCA BESTELİ MEVLÎDİ*

MAWLID AND DOBRUCA MAWLID AS A FORM OF RELIGIOUS MUSIC

FATİH KOCA
DOÇ. DR.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAK.

ÖZ

Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-Necât isimli mevlîdi, yazıldığı tarihten itibaren hem Anadolu hem de Balkan coğrafyasında büyük ilgi görmüş; bazen irticâlen bazen de bestelenerek okunmuştur. Mevlîd, her iki coğrafyada salt okunmakla kalmamış; Müslümanların sıkıntılara maruz kaldıkları dönemlerde hayatlarına yön veren sosyolojik bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Hatta bazı dönemlerde Müslümanlar, dinlerini ve kimliklerini mevlîd ile muhafaza etmişlerdir. Unutulmaması ve yeni nesillere aktarılması hususunda da mevlîd, bazı bölgelerde bestelenmiş, müzikal olarak hâfızalara yerleşmiştir. Bu bestelerden birisi de Romanya Dobruca Bölgesi'nde toplu olarak okunmakta olan Romanya Tatarları ve Türkleri'nin besteli mevlîdidir. Bestenin kim tarafından yapıldığı bilinmemekle beraber kadîm olduğu açıktır. Bestedeki bazı melodik motifler, eserdeki bazı bölümlerin eserin yazıldığı dönemde bestelendiğini; bazı bölümlerin de daha sonraki yıllarda bu besteye eklendiği ihtimalini karşımıza çıkarmıştır. Dolayısıyla bu konu çalışmada irdelenmiş ve bu bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Mevlîd'deki bazı bahirlerin birleştirilerek okunduğu Dobruca Besteli Mevlîdi, Romanya Tatarları ve Türkleri'ne has okunan gülbank, dua, salavât ve ilâhiler ile tertîp edilmiştir. Bu eserin müzikal analizi tarafımızca yapılmış; notaya aktarılarak istifadeye sunulmuştur. Nitekim bu coğrafyada her yaştan insanın hâfızasında olan Dobruca Besteli Mevlîdi, bölgede hâlen okunmakta, birlik ve beraberliğin bir nişânesi olarak toplumdaki canlılığını korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Süleyman Çelebi, Mevlîd, Dobruca, Tatar, Dinî Mûsikî.

ABSTRACT

Wasilat al-Najat, also called as Mawlid, written by Süleyman Çelebi has received great interest both in Anatolia and in the Balkans since its composition. Sometimes it has been read as a prose and some other times in a musical composition. It did not, however, remain as a read-only text in those geographies, and turned rather into a sociological phenomenon to give direction to Muslims when they faced hardships in life. In fact, there were also times when Muslims had to protect their religion and identities through Mawlid. In some regions, compositions were written for the Mawlid to be rememdered easily, not forgotten, and passed on to future generations easily. One of these compositions came from the Romanian Tatars and Turks, recited collectively in the region of Dobruca, Romania. Its composer is not known; however, it is clearly authentic. Some of the melodic motifs in the composition indicate the possibility that some parts of the work were written in the period of composition and there were also parts added later to the main composition. Therefore, this study examines the subject in question in light of some available information. Some couples recited together in the Mawlid composed in Dobruca are arranged with gulbank, dua, salawat, hymns specific to Romanian Tatars and Turks. We conducted a musical analysis of the work and wrote down its notes for the benefit of the reader because the Mawlid composed in Dobruca is recited widely and in the minds of many people in any age in this geography, as a lively symbol of unity and togetherness.

Keywords: Süleyman Çelebi, Mawlid, Dobruca, Tatar, Religious Music.

* Romanya Tatarları'nın geleneksel olarak okudukları Dobruca Besteli Mevlîd'i tarafımızdan 30 Eylül 2018 tarihinde Köstence'de kayıt altına alınıp notaya aktarılmıştır. Bu kayıtların alınmasında emeği geçen başta TC. DİB Köstence Din Hizmetleri Ataşesi Arif Cevlek Bey'e, Romanya Müslümanları Baş Müftüsü Yusuf Murat Bey'e, Baş Müftü Yard. Refi Erghiun Bey, Köstence İlahi Grubu üyeleri Refi Erghiun, Geafar Tuncel, Rasid Ramsai ve Amet Revan hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Giriş

Doğmak, doğum zamanı, doğum yeri anlamlarına gelen "Mevlîd" kelimesi, özellikle Hz. Peygamber'in doğum zamanı ve doğduğu yeri belirtmek için kullanılmıştır. Hz. Peygamber'in doğduğu eve "Mevlîd" adının verilmesi ve buranın ziyarete açılmasıyla bu kelime başlı başına Hz. Peygamber'e bağlılığın bir ifadesi olarak telakkî edilmiştir.[1] Mevlîd kelimesi ilk zamanlarda Hz. Peygamber'in doğum zamanı ve doğum yeri olarak kullanılmakla beraber "doğmuş çocuk" anlamına gelen "Mevlûd" olarak da kullanılmış,[2] böylece başlı başına bir kutlamanın sembol ismi olarak da zikredilmiştir.[3] Türkçede mevlîd, Hz. Peygamber'in doğumu, doğum günü, bu günü anma vesilesi ile yapılan törenlerin ismi, özellikle de Süleyman Çelebi'nin yazdığı *Vesîletü'n-Necât* isimli eserinin adıdır.[4] Arap edebiyatında ise mevlîd, Hz. Peygamber'in doğumu, hayatı, şemâili, mûcizeleri ve faziletlerinin anlatıldığı siyer türü eserlere verilen bir isimdir; bunun yanında Hz. Peygamber'e yazılan medih türü şiirlere de mevlîd denilmektedir.[5]

Hz. Peygamber'e yazılan şiirlerin müellifleri genel olarak şiirlerinde, Hicrette Neccaroğulları kızlarının Hz. Peygamber'i karşılarken okuduğu "*Talea'l-Bedru Aleyna...*"[6] diye başlayan müzikal eserden, sahâbeden Kâ'b b. Züheyr'in *Kasîdetü'l-Bürde'*sinden, Hassân b. Sâbit'in Hz. Peygamber'e yazdığı *Şiirler'*inden, Abdullah b. Revâha ve diğer bazı sahabîlerin O'na yazdığı

[1] A. Necla Pekolcay, *Mevlîd (Vesîletü'n-Necât)* (Ankara: TDV Yayınları, 2015), 1; Ayhan Altınkuşlar v.dğr., *İHL için Dinî Mûsikî I* (Ankara: Kalem Yayınları, 1996), 67.

[2] Pekolcay, *Mevlîd (Vesîletü'n-Necât)*, 1.

[3] Pekolcay, *Mevlîd (Vesîletü'n-Necât)*, 2.

[4] M. Fatih Köksal, *Mevlîd-Nâme* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 20.

[5] İsmail Durmuş, "Mevlîd-Arap Edebiyatı", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 480.

[6] Ebu'l-Fidâ İsmâil İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988), 5: 29.

Medhiyeler'inden esinlenmişlerdir.[7] Tarihi süreç içerisinde Bûsîrî'nin *Kasîdetü'l-Bür'e* ve *Kasîdetü'l- Hemziyye*'si, Şemseddin İbnü'l-Cezerî'nin *Mevlîdü'n-Nebî*'si ve Cafer b. Hasan el-Berzencî'nin *el-Ikdü'l-Cevher*'i,[8] Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Mevlîdü'n-Nebî*'si[9] ve daha birçok eserin yanında, Türk dünyasında XV. yy.'dan sonra Bursalı Süleyman Çelebi'nin (1351-1422)[10] besteli ya da irticâlen okunan *Vesîletü'n-Necât*'ı özellikle Anadolu ve Balkan coğrafyasında daha çok ilgi görmüştür.[11]

Mevlîd Kutlamaları

Tarihte toplumlar, içlerinden çıkan önemli insanların doğum veya ölüm günlerine özel bir önem atfetmişlerdir. İslâm tarihinde Müslümanları en çok ilgilendiren kişi hiç şüphesiz Hz. Peygamber'dir. Müslümanlar peygamberlerini kaybetmekle derin bir üzüntüye, yasa girmişler, bu üzüntü ve kederlerini anlamlı kılmak, Hz. Peygamber'e bağlılıklarını ifade etmek ve canlı tutmak için her yıl onu doğum gününde yâd etmek amacıyla törenler düzenlemişlerdir. Ancak ilk dönem Sünnî gelenekte Hz. Peygamber'in vefât yıldönümü ile ilgili bir uygulamaya rastlanmamaktadır.[12] Hz. Peygamber'in sağlığında onun doğum yıldönümü kutlanmadığı gibi, dört Halife Dönemi, Emevî ve Abbâsî devirlerinde de mevlîd gibi doğum günü kutlamalarına rastlanmadığı zikredilmiştir.[13]

Hz. Peygamber'in bazı gün ve aylara hayatında değer verdiği bir gerçektir. Hz. Peygamber'e pazartesi günü oruç tutmanın fazileti sorulduğun-

[7] Durmuş, "Mevlîd-Arap Edebiyatı", 29: 480.

[8] Bu konu ile alakalı geniş bilgi için bkz. Süleyman Eroğlu, "Edebî Bir Tür Olarak Mevlîdler", *Mevlîd ve Süleyman Çelebi* (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Ankara: TDV Yayınları, 2010), 109-112.

[9] Mehmet Tıraşcı, "Cizre ve Çevresinde Kürtçe Mevlîdler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları", *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri* (Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu, İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2012), 501-508.

[10] Süleyman Çelebi, Osmanlı Devleti'ni kuran aile ile yakın ilişkileri olan köklü bir aileye mensuptur. 1351 yılında Bursa'da doğmuş, hem dinî hem de tasavvuf ilimlerde kendini yetiştirmiş bir zâttır. Yıldırım Beyazıt'ın Dîvân-ı Hümâyûn imamlığı ve Bursa Ulu Camii imamlığı yapmıştır. Mevlîd'ini, bir vaizin Ulu Camii'nde Hz. Peygamber'i diğer peygamberler ile aynı seviyeye koyarak anlatmasına mukâbil, Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu vurgulamak amacıyla 1409 yılında tamamlamıştır. Tam olmamakla beraber 1422 yılında Bursa'da vefat ettiği bildirilmiştir. Kabri Bursa'dadır. Ayrıca bkz. A. Necla Pekolcay, "Mevlid", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004).

[11] M. Tayyib Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri", *Atatürk ÜİFD*, 1 (1976): 18; Ahmet Özel, "Mevlîd", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2004).

[12] Eyüp Baş, "İslâm Tarihinde Mâtem/Yas Kültürü ve Kerbelâ", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*, ed. Âlim Yıldız (Sivas: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2010), 2: 380-381.

[13] Baş, "İslâm Tarihinde Mâtem/Yas Kültürü ve Kerbelâ", 2: 380-381.

da, "*Bu benim doğduğum ve bana vahiy indirilen gündür.*"[14] diyerek bu güne atıfta bulunmuştur. Hz. Peygamber Medine'de Yahudilere Muharrem ayının 10'unda neden oruç tuttuklarını sorunca Yahudiler: "*bugün Firavunun boğulup Musa'nın kurtulduğu gündür, onun için oruç tutarız.*" demişlerdir. Hz. Peygamber bunun üzerine kendisinin bunu yapmaya daha layık olduğunu belirterek Müslümanlara oruç tutmayı tavsiye etmiştir.[15] Bu husus belli bir günde bir nimete nâil olma ya da beladan kurtulma sebebiyle o günü anma ve şükür nişanesi olarak salih amelde bulunmanın iyi bir davranış olduğunu göstermektedir.[16] Dolayısıyla Hz. Peygamber'in hayatında kendisinin böyle bir davranışta bulunması, ileride kendinin doğum gününü kutlayacak olan Müslümanlar için bir gerekçe sayılabilir.

Mevlîd Kandili, Hicrî takvime göre Rebîu'l-evvel ayının 12. gününe denk gelen gecedir. Bu gece Hz. Peygamber'in doğduğu gecedir ve adı "doğum" anlamına gelen "Mevlîd Gecesi"dir. Müslümanlar için önemi ise, Hz. Peygamber'in dünyaya gelişinin canlılığını korumak ve o anı canlı tutmaktır.[17] İlk mevlîd kutlamalarının Şiî Fâtımî Devleti (909-1171) kurulduktan sonra Muiz Lidînillah döneminden (972-975) itibaren resmen kutlanmaya başladığı ifade edilmektedir.[18] Fâtımîler, Hz. Ali, Hz. Fâtıma ve halife dedikleri hükümdarları için de mevlîd törenleri düzenlemişler; Hz. Peygamber için düzenlenen törenlerin bu törenlerin gerisinde kaldığı zikredilmiştir.[19] Fâtımîler'in mevlîd törenlerini yapması, hâkim oldukları İslâm dünyasında politik bir gösteri olarak da yorumlanmıştır.[20]

Eyyûbîler (1171-1250) bayram kutlamalarını ve yapılan bu törenleri kaldırmış, mevlîd'e özen göstermemişlerdir. Ancak Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin kayın biraderi Erbil Atabegi Begteginli Muzafferüddin Kökböri (1190-1233) mevlîd kutlamalarını yeniden başlatmış, büyük bir zamana yayarak törenler yaptırmıştır.[21] Muzafferüddin Kökböri (1190-1233) bu kutlamalarda İbn Dihye el-Kelbî'nin "*et-Tenvîr fî Mevlîdi's-sirâci'l-münîr*"

[14] Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistâni Ebû Dâvûd, *Sünen* (Beyrût: Dâru Kitâbu'l-Arabî, ty.), "Savm" 54.

[15] Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1987), "Savm" 69; Özel, "Mevlîd", 29: 475-479.

[16] Özel, "Mevlîd", 29: 475-479.

[17] Özel, "Mevlîd", 29: 475-479.; Halide Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", *İSTEM* 7/13 (2009): 201.

[18] Özel, "Mevlîd", 29: 475.

[19] Ayvaz Gökdemir, "Türk Kültürü ve Mevlîd" (TDV 12-17 Ekim Kutlu Doğum Haftası Tebliğleri, Ankara: TDV Yayınları, 1990), 39-51; Necdet Şengün, "Hz. Fâtıma Mevlîdi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukayesesi", *CÜİFD* 12/2 (Sivas 2008): 419-438; İbrahim Hasan Hasan, *İslâm Tarihi*, trc. İsmail Yiğit (Ankara: Kayıhan Yayınları, 1988), 364.

[20] Gökdemir, "Türk Kültürü ve Mevlîd", 39-51.

[21] Recep Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik* (Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010), 25; Özel, "Mevlîd", 29: 475-479.

isimli şöhret bulmuş mevlîdinî okutmuştur.[22] Memlûklüler döneminde (1250-1516) Mısır'da bu kutlamalar devam etmiş, bu dönemden itibaren sadece Hz. Peygamber'in değil; bazı büyük velîlerin de mevlîd törenleri kutlanmaya başlamıştır. Daha sonra Kuzey Afrika ve Endülüs'te bu kutlamalar yaygınlaşmıştır.[23]

Osmanlılar döneminde (1299-1922) bu kutlamalar devam etmiştir.[24] Padişah III. Murad, 1588 yılında Sultan Ahmed Camii'nde merâsimle resmî olarak mevlîd kutlamalarını başlatmıştır. O zamana kadar bu merâsimler Osmanlı kültüründe gayri resmî olarak kutlanmıştır. Balkanların fethinden sonra buralarda da söz konusu kutlamalar başlamış; hatta Saraybosna Gazi Hüsrev Camii 938/1531 tarihli vakfiyesinde mevlîd için belirli miktar tahsîlat bile ayrılmıştır.[25] Aynı uygulamalar Anadolu'da da vardır. Şeyhülislâm Hoca Sadettin Efendi, 1568 yılında vakfettiği evinin kirasından hâsıl olan gelirin bir kısmıyla mevlîd kandilinde yemek pişirilip fakir fukaraya dağıtılması ve o gün mevlîd okutulmasını şart koşmuştur.[26]

Osmanlılarda bu tarz uygulamaların yapılması ile birlikte mevlîd törenleri Kanûnî döneminde (1520-1566) saray protokolünde,[27] II. Bayezid döneminden (1481-1512) sonra Kara/Koca Mustafa Paşa dergâhında okutulan mevlîd ile dergâh ve tekkelerde de kutlanmaya başlanmıştır.[28] 996/10 Şubat 1588 yılı 12 Rebiü'l-evvel gecesi III. Murad (1574-1595) bütün minârelerde kandil yakılmasını, salâ, salavât, tesbîhat ve tehlîl ile meşgul olunup mevlîd okunmasını, Regâip ve Berât gecelerinin de aynen böyle yapılarak âdet olmasını emretmiştir.[29] Nitekim III. Murad döneminde resmî olarak kutlanan bu törenler halkın katılmasıyla daha da yayılmaya başlamıştır.[30]

---

[22] Durmuş, "Mevlîd-Arap Edebiyatı", 29: 480-482; Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 26.

[23] Özel, "Mevlîd", 29: 475-479; Gökdemir, "Türk Kültürü ve Mevlîd", 39-51.

[24] Özdemir Nutku, "Bayram-Osmanlı Dönemi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 5: 263-265.

[25] Özel, "Mevlîd", 29: 475-479.

[26] Ali İhsan Karataş, "Osmanlı Toplumunda Mevlîd Vakıfları –Bursa Örneği", *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007), 34-42; Mefail Hızlı, "Mevlîde Dâir Bazı Belgeler ve Bilgiler", *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007), 43-50.

[27] Mustafa Efendi Selânikî, *Târih-i Selânikî*, trc. Mehmet İpşirli (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 1: 36; Mehmet Şeker, "Mevlîd-Osmanlılarda Mevlîd Törenleri", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 479-480.

[28] Gökdemir, "Türk Kültürü ve Mevlîd", 39-51.

[29] Selânikî, *Târih-i Selânikî*, 1: 197-198; Şeker, "Mevlîd-Osmanlılarda Mevlîd Törenleri", 29: 479-480.

[30] Selânikî, *Târih-i Selânikî*, 1: 36; Şeker, "Mevlîd-Osmanlılarda Mevlîd Törenleri", 29: 479-480.

II. Mahmud zamanında (1808-1839) Mekke'de resmî mevlîd törenleri tertip edilmeye başlanmış, Mekke ve Medine'de bu merasimler devam etmiştir.[31] 1910 yılında mevlîd, resmî bayram olmuş, bu uygulama 1923 Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etmiştir.[32]

Dinî Mûsikî Formu Olarak Mevlîd

Dinî mûsikîmiz açısından mevlîd formu, dinî mûsikînin halka dönük olan canlı ve en yaygın olan formlardan biridir.[33] Mevlîd'in bölümlerine bahir denilir. Mevlîd bahirleri şu makamlarda icrâ edilmektedir; Münâcât-Tevhîd bahri **ç**argâh, sabâ, dügâh, bestenigâr, sabâ zemzeme, şevkutarab ve hüseynî;[34] Yaradılış bahri, hicâz ve hüzzâm; Velâdet bahri, rast, nişâburek; Mirâc bahri, hüzzâm, segâh ve hüseynî; Vefât bahri ise hicâz, nevâ, beyâti ve uşşak'tır. Belirli bir derecede mûsikîyi bilerek Mevlîdi okuyana da mevlîdhân denir.[35] Mevlîd merasiminde Kur'ân okuyan âşirhânlar, tevşîh ve ilâhi okuyan tevşihhânlar, mevlîdin bahirlerini okuyan mevlîdhânlar ve duayı yapan duâhânlar yer almaktadır.

Merasim Kur'ân tilâveti ile başladıktan sonra Münâcât-Tevhid bahrinden önce sabâ grubundan bir makam ile tevşih okunur. Genelde burada "*Kudûmun rahmeti zevk ü safâdır Yâ Rasûlallah*" diye başlayan çargâh makamındaki tevşîh okunmaktadır. Bu bahirin sonunda mevlîdhân hüseyni makamında devam eder. Bahir bitince duâhân özellikle müellif için bir Fâtiha çeker. Nur bahrinden önce Kur'ân tilâveti ve hicâz makamında bir tevşih okunur. Genelde bu bölümde "Çün doğup tuttu cihan" tevşîhi tercih edilir. Bu bahir içerisinde mevlîdhân segâh, hüzzâm, müsteâr, eviç, ferahnâk, karcığar ve tahir-bûselik makamlarının geçkilerine yer vererek rast makamı ile bahiri tamamlar. Toplu halde okunan salavâtın ardından yine bir aşr-ı şerîf okunur. Velâdet bahrinden önce tevşihhân grubu rast makamında bir tevşih okur. Genelde burada "*Yâ Rasûlallah şefaat eyle Allah aşkına*" ya da "*Doğmazdı kalbe iman*" isimli eserler tercih edilir. Bu bahirde rast makamı dışında çeşitli makam geçkileri yapılabilir. Ancak nikrîz,

[31] İbrahim Rifat Paşa, *Mir'âtü'l-Haremeyn*, trc. Lutfullah Yavuz (İzmir: Hazine Yayınları, 2010), 363; Özel, "Mevlîd", 29: 475-479; Hüseyin Vassâf, *Hicaz Hâtırası*, trc. Mehmet Akkuş (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011), 301-304.

[32] Gökdemir, "Türk Kültürü ve Mevlîd", 39-51.
Özel, "Mevlîd", 29: 475-479; Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", 217.

[33] Ali Kemâl Belviranlı, *Mûsikî Rehberi - Dînî Mûsikî* (Konya: Nedve Yayınları, 1975), 58.

[34] Fatih Koca - Ahmet Hakkı Turabi, "Cami Musiki", *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*, ed. Ahmet Hakkı Turabi (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 97-99.

[35] Altınkuşlar v.dğr., *İHL için Dinî Mûsikî I*, 69; Zekai Kaplan, *Dinî Mûsikî Rehberi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), 70.

mâhur ve nişâburek makamları daha çok tercih edilmektedir. Mevlîdhânın nişâburlü kalışlarında tevşihhân grubu salavât getirir. Bahrin sonunda topluca ayağa kalkılarak duâhânın yaptığı duâya iştirâk edilir. Merhaba bahrinden önce Kur'ân tilâveti ve özellikle uşşak makamında "*Ey Hüdâdan lutf u ihsân isteyen*" ya da "*Sivâdan kalbi pâk et*" tevşihleri tercih edilir. Mevlîdhân uşşak ya da hüseyni makamı ile bahre girer, sonunda segâh makamı ile karar kılar. Sonunda topluca segâh salât ı ümmiye okunur. Akabinde Kur'ân tilâveti ve hüzzam makamında okunan tevşîh ile devam edilir. Burada hüzzam makamında "*Yâ sâhibe'l-cemâl ve yâ seyyide'l-beşer*" ya da "*Merhaba ey fahr i âlem merhaba*" tevşîhleri tercih edilir. Mîrac bahri bu makam ile başlar, mevlîdhân gerek görürse eviç, sabâ, sûzidîl ve hicâz geçkileri yaparak uşşak makamında bahri bitirir. Okunan bir aşr-ı şerîften sonra uşşak makamında bir tevşîh okunur. Mevlîdhân aynı makamda Münâcât bahrini okur. Bahrin sonunda topluca "*Rahmetullâhi aleyhim ecmeîn*" denilerek bahir bitirilir. Kur'ân tilâvetinden sonra duâhânın yaptığı duâ ile mevlîd merasimi sona erer.[36]

Velâdet bahrinden sonra okunan Merhabâ bahrinin Süleyman Çelebi'ye ait olmadığı, sonradan ilave edildiği de zikredilmiştir.[37] Yazıldığı tarihten itibaren farklı zamanlarda bestelendiğine ihtimal verilen mevlîd, son zamanlara kadar bahir aralarında "*hay hay*"[38] ya da "*salât/salavât*" diyerek okunan iki farklı besteden söz edilmektedir.[39] Mevlîd'in en önemli beyitleri Hz. Peygamber'e salavât getirilen nakarat yerleridir ki bunlar bahirleri birbirine bağlamaktadır.[40]

Yusuf Has Hacib'in (1017-1077) *Kutadgu Bilig*'inin başlarında yer alan ve makamla okunduğu bilinen beyitlerin,[41] Allah'a ve Peygamberine övgülerle başlaması, Ahmed Yesevî'nin (1093-1166) *Dîvân-ı Hikmeti*'nden hikmetlerin zikir meclislerinde yine Allah'a ve Peygamberine övgü ve na'tların belirli bestelerle okunması bu türün ilk örnekleridir.[42] İlk Türk tarikatı olan Yesevîlik'te uygulanan Ahmet Yesevî'nin *Dîvân-ı Hikmeti*'nin mevlîd tarzında okunması, hatta besteli bir şekilde icra edilmesi, okuma esnasında bazı na't ve salavâtların da besteli olarak icrâ edilmesi, bu türün ilk örnek-

[36] Koca - Turabi, "Cami Musiki", 97-99.

[37] Koca - Turabi, "Cami Musiki", 97-99.

[38] Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Ankara: DİB Yayınları, 1984), 105-107.

[39] Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi* (İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942), 13,470. Daha fazla bilgi için bkz. Ubeydullah Sezikli, "Besteli Mevlîd Üzerine İki Yazma Eser", *ÇÜİFD* 8/1 (2008): 179-206.

[40] Durmuş, "Mevlîd-Arap Edebiyatı", 29: 480-482; Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 26.

[41] Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 96.

[42] Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 96-97.

leri olarak ifade edilebilir.[43] Herat'ta Ahmed Yesevî'nin (ö. 1166) 1160'dan sonra söylenen bazı hikmetleri ve miraciyesi bir mevlîd gibidir. Süleyman Çelebi'nin mevlîdinin söyleniş tarzı ile aynı olan bu hikmetler Selçuklular zamanında özellikle Anadolu beyliklerinin bazılarında okunmaya başlamıştır.[44] O dönemde öğrencilere bu metinlerin makamla okunarak öğretildiği,[45] dinî şiir ile mûsikinin ilk kaynaşmasının bu mevlîdler ile olduğu zikredilmiştir.[46]

Bursalı Sekban (XVII. asrın ilk yarısı)[47] ve Sinânüddin Yusuf Efendi'nin (ö. 973/1565)[48] Süleyman Çelebi'nin mevlîdini bestelediklerine dâir bilgiler mevcuttur; malesef bu besteli mevlîdler günümüze ulaşmamıştır.[49] *Vesîletü'n-Necât*'ın bugün bilinen bestekârı Bursalı Sekban'dır. Bu bestenin XIX. yüzyıla kadar okunduğu, Mutafzâde Ahmed Efendi'nin bu besteyi öğrettiği; ancak zamanla unutulduğu belirtilmiştir.[50] Bazı mevlîd nüshalarının yan taraflarında o mısrada takip edilmesi gereken makam seyirlerini gösteren yazıların olması bu bestenin izlerini taşımaktadır.[51] Süleyman Çelebi'nin bu besteli mevlîdinin İstanbul Koca Mustafa Paşa Sünbül Efendi Dergâhı'nda okunan başka bir bestesinden de söz edilmektedir. Zikirli mevlîd diye de bilinen bu bestenin bazı mısralarının, manasına pek uygun düşmediğinden terk edildiği söylenir.[52] Son devirde Kemal Batanay ve Sadettin Kaynak, mevlîd için beste yapmış, bunların da pek ilgi ve alaka görmediğinden dolayı unutulmuştur. Kani Karaca'nın Kemal Batanay'ın bestesini meşk ettiği, ancak notasının neşredilmeyişinden dolayı bu bestenin de unutulduğu zikredilmiştir.[53]

Bursalı Sekban'ın bestelediği mevlîd'i, Bursalı mevlîdhan Hâfız Ubeyd Sekban'dan öğrenmiş, o da bu besteyi mevlîdhân Bursalı Osman ve mevlîdhân Kemhacızâde'ye öğretmiştir.[54] Bursalı Osman'dan besteli mevlîd meşk edenler, müezzinbaşı Karaoğlan Mustafa (ö. 1716), Sultan imamı Hacı Mustafa (ö. 1720); Sultan imamı Hacı Mustafa'dan mevlîd meşk edenler ise, Bursalı Nizameddin (ö. 1737), Zâkir Hâtem Mehmed (ö. 1698)'dir. "Mevlîd'de

[43] Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 24,105-107.
[44] Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 26.
[45] Uslu, *Selçuklu Topraklarında Müzik*, 96.
[46] Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, 342.
[47] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 25, 34, 55, 146, 147, 157.
[48] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 17.
[49] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 17.
[50] Nuri Özcan, "Mevlîd-Mûsikî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 484-485.
[51] Özcan, "Mevlîd-Mûsikî", 29: 484-485.
[52] Özcan, "Mevlîd-Mûsikî", 29: 484-485.
[53] Özcan, "Mevlîd-Mûsikî", 29: 484-485.
[54] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 17.

sâhib-i tarz" tabirinin muhatabı olan Sinânüddin Yusuf Efendi'nin de mevlîdi bestelemiş olduğu ifade edilmiştir.[55] Bunların yanında Süleyman Çelebi'nin aynı zamanda mûsikîşinas bir imam olduğu da dile getirilerek,[56] sanki mevlîd'in ilk bestekârının o olduğuna işaret edilmiştir.

Günümüzde Hâfız Mecid'ten meşk ettiği besteli bir mevlîdi, mevlîdhân hâfız Amir Ateş bazı öğrencilerine öğretmektedir. Bunun yanında Mehmet Kemiksiz'e ait besteli bir mevlîd, Doğu Anadolu tavrı ile bestelenmiş bir mevlîd, Grup Tillo tarafından bestelenmiş bir mevlîd ve tarafımızdan öğrenciler için kalıp olarak bestelenmiş bir mevlîd de mevcuttur.

XV. yy.'da bu eserin yazılması ile bu zamana kadar yapılan mevlîd törenleri yeni bir içerik kazanmıştır. Önceki dönemlerde sadece vaaz ve nutuklarla sınırlı olan bu törenler, mevlîdin belirli makamlarla okunmasıyla meclisler oluşmuş, bazı dönemlerde mevlîd sazlar eşliğinde de okunmuştur. Mevlîd sadece kandillerde değil; doğum, ölüm, düğün, sünnet gibi daha nice merâsimlerde de okunmaya başlamıştır.[57] Süleyman Çelebi'nin besteli mevlîdini kimlere öğrettiğini, öğrenenlerin de bunları öğrettiğini[58] göz önünde bulundursak, o günlerden beri mevlîdin belirli bir beste ya da irticâlen de olsa melodik bir yapıyla okunarak günümüze ulaştığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla Anadolu ve Balkanlarda toplu halde besteli olarak okunmakta olan besteli bu mevlîdler, bu türün örnekleridir diyebiliriz.

Balkanlarda Mevlîd

Osmanlılar tarafından Balkanların fethi ile beraber mevlîd merasimlerinin de bu topraklarda başladığını ifade edebiliriz. Bunun en önemli ispatı, Fatih Sultan Mehmed'in 1463'te Bosna'yı fethinden altmış sekiz yıl sonra yapılan Saray-Bosna'daki Gazi Hüsrev Bey Camii'nin 1531 tarihli mevlîd töreni vakfiyesidir. Vakfiyede mevlîd için yıllık 300 dirhem tahsis edilmiştir. Anadolu ile birlikte Balkanlarda da Kanûni dönemiyle mevlîd kutlamaları devam etmiş, III. Murad'tan itibaren de camilerde kandiller yakılarak bu merasim resmî olarak kutlanmaya başlamıştır.[59]

Balkan coğrafyasında Müslümanların varlık ve kimliklerinin korunmasında dinî değerlerin ve Türk kültür ve medeniyetinin önemi büyüktür. Şeklen de olsa bu kimliğin kazanılmasında Süleyman Çelebi'nin *Mevlîdi*'nin rolü göz ardı edilemez. Millî ve manevî değerlerin yasaklandığı dö-

[55] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 17.

[56] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 17.

[57] Aslan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", 215.

[58] Ergun, *Türk Mûsikîsi Antolojisi*, 34, 55, 146-147, 157.

[59] Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri", 36; Süleyman Baki, "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?", *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*, ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Bursa: TDV Yayınları, 2009), 446-447.

nemlerde mevlîd ve mevlîd merasimleri, bu değerlerin toplandığı yegâne zaman ve mekân olmuştur. Mevlîd özellikle bu coğrafyadaki Müslümanların kendi millî ve manevî değerlerinden koparılmaya başlandığı dönemde daha da bir önem kazanmış, Müslümanların kimliklerini unutmamalarına yardımcı olmuştur.

Balkanlarda mevlîd okumaları cami ve evlerde yapılmaktadır. Evlerde yapılan mevlîd okumalarına idareciler izin vermemiş, bu cemiyetlerin sadece camide olmasını istemiş, toplumu idare etmek ve kontrolü elde tutmak için mevlîdi evlerden kaldırmaya çalışmışlardır. Daha sonraki yıllarda idareciler özellikle gençlerin bu mekânlara giderek Hz. Peygamber aşkını ve muhabbetini sağlayabildikleri tek mekân olan mevlîd okumalarına katılmalarına bile razı gelmemişlerdir. Bunu fark eden gayr-ı Müslim bazı idareciler salt bu yüzden dolayı mevlîdin metnini bile kaldırmaya uğraşmışlardır. Çocuklar dini eğitim almaları için camiye gönderilememiş ve dinî eğitimden yoksun bırakılmıştır. Ezânların okunmadığı hatta Cuma namazlarının bile kılınamadığı yerlerde mevlîd merasimleri vesilesi ile Müslümanlar dinlerini burada öğrenmişlerdir. İdareciler bu merasimlere katılımların kısıtlı olmalarını istemiş, çoğu kez katılıma polis tespitinden sonra müsaade etmiştir. Yapılan tüm bu baskıların nedeni, mevlîd geleneğine bağlı kalan azınlık Müslümanları yıpratmak ve zamanla İslâm'a olan inançlarını yok etmektir. Ancak idareciler bunu başaramamışlardır.[60] Diğer yandan bazı hıristiyan yöneticilerin bile Müslümanlar ile bağlarının devam etmesi için mevlîd okuttuğu belirtilmiştir.[61]

Bu coğrafyada mevlîd sadece kandil gecelerinde değil; doğum, ölüm, sünnet, evlilik, ev alma, iş yeri açma, askere gidip gelme, hacca gidiş geliş, hastalık ve kazadan kurtulma, yağmur duası esnasında ve cami açılışlarında okunmaktadır. İslâm'ı kısıtlı imkânlarla yaşamaya çalışan Müslümanlar özellikle cenaze gibi beraber iştirak edecekleri meclislere katılmakla mevlîd ve Kur'ân-ı Kerîm'den bazı sûreleri dinleme imkânları bulmakta, hatta Müslümanlıklarını sadece bu gibi yerlerde yaşamaktadırlar. Cenaze törenleri ve mevlîd merasimleri Müslümanları diğer gayr-ı Müslimlerden

[60] Bkz. Vedat S. Ahmed, "Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîdîn Rolü", *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*, ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Bursa: TDV Yay., 2009), 434-445; Baki, "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?", 446-457; Amina Şilyak Yesenkoviç, "Bosna'da Dinî Kimlik Problemi ve Mevlîd", *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi* (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Bursa: TDV Yay., 2009), 458-476; Refik Muhammedşin, "Tataristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîd'in Rolü", *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*, ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Bursa: TDV Yay., 2009), 477-480.

[61] Bilal Kemikli, *Ulu Cami'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlîd* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), 19-21.

ayıran en belirgin özellik olmuştur. Dolayısıyla mevlîd, toplumu birleştiren, birbirine kenetleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmış; tanışma, dertleşme ve akrabalık bağlarını kuvvetlendirmede önemli bir rol üstlenmiştir.[62] Nitekim mevlîd, yazıldığı tarihten itibaren hem Anadolu hem de diğer coğrafyalarda akıl ve gönülleri Tevhid ve Risâlet ile buluşturmuş, dinî ve sosyal hayatın zenginliğine büyük katkıda bulunmuştur. Mevlîd, mûsikî ile birleşerek İslâm'ın barışık olma hâlini en güzel şekilde ifade etme sanatı olarak karşımıza çıkmıştır. Böylece mevlîd bireysel ve toplumsal barışı temin eden bir "Barış Manzûmesi" olarak nitelendirilmiştir.[63]

Balkanlarda mevlîd, Müslümanların kendi kimlik, değer ve kültürlerini muhâfaza ettikleri bir sığınak durumundadır. Osmanlı döneminde, bazı din istismarcılarının ortaya çıktığı, doğru yanlış her bilginin toplumu yaraladığı, kardeş kavgalarının yaşandığı hatta Mehdîlik, Mesihlik ve İsaseverlik akımlarının ortaya çıktığı, toplumu İslâm'dan uzaklaştırma çabalarının baş gösterdiği bir dönem olarak adlandırılan Fetret Dönemi'nde kaleme alınan *Vesîletü'n-Necât*'ın ne derece önemle yazıldığı daha iyi anlaşılmaktadır. Süleyman Çelebi Mevlîd'i, bu dönemin Hz. Peygamber'in manevî şahsiyeti ile nasıl aşılabileceğini topluma fark ettirmek için yazmıştır. Böylece mevlîd, Hz. Peygamber'e yıllar sonra yeniden biatı kuvvetlendirmiş, yaşanan bu sıkıntılı dönemi bu şekilde atlatmanın yollarını aramayı topluma öğretmiştir.[64] Sonuç olarak Osmanlı'daki Fetret Dönemi'nde olduğu gibi Balkanlarda da sıkıntılı dönemler yaşayan Müslümanların, kendi kimlik ve değerlerini koruma adına mevlîde sarılmaları, Osmanlı'daki gibi aynı gaye ve umudun bir tezâhürü olarak düşünülebilir.

Mevlîd'in diğer dillere de çevrilmesiyle, her toplum kendi diliyle bu manevî iklimden paylarını almışlardır. Balkan coğrafyasında XIX. yy. sonuna kadar Süleyman Çelebi'nin mevlîdi okunmuş, daha sonraları bu eserin yanında, Bulgaristan Kırcaali bölgesinde İpsalalı Ebü'l-Hayr'ın yazdığı *Mevlîd'*i, İstevrek köyü civarında okunan İsmail Niyazi Efendi'nin *Mevlîd'i* ve Rodop dağlarında bulunan Madan kasabası ve civarında okunan Madanlı Raif Efendi'nin *Yeni Mevlîd'i* de itibar görmüştür. Bu Mevlîdlere *Mustafa Mevlîdi* de denilmektedir.[65] Bu eserlerin yanında Makedonya ve Kosova'da Hasan Züko Kamberi, İsmail Floçi, Hâfız Ali Ulçinaku, Tahir Efendi Popova, Hâfız Ali Korça, Hâfız Abdullah Zemlaku, Fahrudin Osmanî, Şefki Hocay, Şeh Ahmed Şkodra ve Hâfız İbrahim Delilu'nun

[62] Bkz. Ahmed, "Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîdîn Rolü", 434-445; Baki, "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?", 446-457; Yesenkoviç, "Bosna'da Dinî Kimlik Problemi ve Mevlîd", 458-476; Muhammedşin, "Tataristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîd'in Rolü", 477-480.

[63] Kemikli, *Ulu Cami'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlîd*, 19-21.

[64] Kemikli, *Ulu Cami'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlîd*, 31-33.

[65] Ahmed, "Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîdîn Rolü", 435-437.

*Mevlîdler'*i de okunmuştur.[66] Bosna'da *Vesîletü'n-Necât'ı* Hâfız Salih Gaşeviç Boşnakçaya çevirmiştir.[67] Yine Bosna'da Muharem Dizdareviç'in kendi yazdığı *Mevlîd*, Seid Zenunoviç, Şemsuddin Sarayliç, Eşrek Kovoçeviç'in yazdıkları *Mevlîd*'leri de okunmuştur.[68] Boşnak ve Arnavutlardan başka Çingeneler de *Çingenece Mevlîd*'i okumaktadırlar.[69]

Romanya Dobruca Bölgesi Mevlîd Geleneği

Romanya Dobruca Bölgesi Köstence, Tulca, Mecidiye, Babadağ vilayetleri ve civarından oluşmaktadır. Bu bölgede mevlîd merasimi burada yaşayan Tatarlar ve Türkler tarafından okunmakta ve dinlenilmektedir. Balkanların Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle Süleyman Çelebi'nin yazdığı mevlîdin de artık buralarda okunduğunu bilmekteyiz. Rusya'nın Kırım'ı işgalinden sonra birçok Tatar topluluklarının Balkanlara göçü ile beraber getirdikleri kültür ve medeniyeti düşünürsek, Tatarlar Kırım'da okuyup dinledikleri Süleyman Çelebi mevlîdinin, göç ettikleri Balkan coğrafyasında da diğer azınlık Müslümanlar tarafından aynen okunup dinlenildiğine şahit olmuşlardır. Ancak burada icrâ edilen mevlîd okuma tarzı, diğer Balkan Müslümanlarının okuma şeklinden biraz farklıdır. Bazı bölgeleri ayrı tutarsak, onlar mevlîdi topluca ve aynı beste ile ve kendilerine has bir şekilde okumaktadırlar. Bu özellik Anadolu'nun farklı bölgelerinde ve Balkan coğrafyasında az da olsa benzerlik göstermektedir.

XVI. yy.'dan sonra Kırım Tatarlar'ının diğer dinî ritüeller yanında bu mevlîdi okuduklarına dair bilgiler mevcuttur.[70] Bugün Kırım'da Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlîdi, Rusya'nın Kırım'ı işgalinden sonra Tatarlar'ın aynen Balkan coğrafyasında olduğu gibi kendi kimliklerini unutmamak, birlik ve beraberliklerini muhâfaza etmek amacıyla cemiyetlerde okunmaktadır.[71] Yine Kırım'da XX. yy.'ın başlarında Tokyo Matbaa-i İslâmiyye tarafından neşredilen Muhammed Abdulhayy Kurbânalî'nin Tatarca yazdığı *Mevlîdü'n-Nebî* isimli eseri de ilgi görmüştür.[72]

[66] Baki, "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?", 445-446.

[67] Fehim Nametak, "Bosna Herek'te Mevlîd Geleneği", *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli (Uluslararası Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu, Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007), 381.

[68] Nametak, "Bosna Herek'te Mevlîd Geleneği", 381-385.

[69] Mehmet Naci Önal, *Romanya Dobruca Türkleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998), 12-13; Yesenkoviç, "Bosna'da Dinî Kimlik Problemi ve Mevlîd", 458-476.

[70] Muhammedşin, "Tataristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîd'in Rolü", 479.

[71] Raim Gafarov, "Günümüz Kırım'ında Mevlîd", *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*, ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin (Uluslararası Mevlîd Sempozyumu, Bursa: TDV Yay., 2009), 388.

[72] Okiç, "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri", 31. Bu eser DİB Dış İlişkiler Yurtdışı Eğitim ve Rehberlik Daire Başkanı Suat Okuyan vesilesi ile Tokyo Diyanet Camii Din Görevlisi Muhammet Raşid Alas tarafından bize

Romanya Dobruca Bölgesi'nde özellikle Köstence ve civarında mevlîd okuma geleneği de diğer Balkan coğrafyası gibi Balkanların Osmanlılar tarafından fethedilmesiyle başlamıştır. Selçuklular döneminde Sarı Saltuk (ö. 1298) ile bölgeye Anadolu'dan gelen Türkler yerleşmiş,[73] Kırım Savaşı ile bu bölgeye Tatar Türkler'i de gelerek bu bölge tamamen bir Türk bölgesi olmuştur. Fakat 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ile bu bölgede Osmanlı hâkimiyeti son bulmuştur. Bu dönem buranın dinî ve kültürel yapısını oluşturmuştur.[74] Dolayısıyla Süleyman Çelebi'nin mevlîd'i diğer bölgelerde olduğu gibi bu bölgede de okunmuştur.[75] Eser Balkanlarda Türkçe dışında Balkan azınlık Müslüman dillerine çevrilmiş; Müslümanlar Türkçe dışında kendi dilleri ile bu mevlîdi okumuşlardır. Bu tercümeler arasında Romence dili de mevcuttur.[76] Bugün Romanya Tatarlarının okuduğu mevlîd de Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli mevlîdidir. Onların okudukları besteli bu mevlîd, Rusya'nın Kırım'ı işgalinden sonra Kırım'dan göçen Tatarlar tarafından mı getirildiği; yoksa buraya geldiklerinde burada okunulan mevlîdden mi etkilendikleri hususunda net bir bilgi yoktur.

Dobruca Bölgesi'nin XV. yy. başlarından XIX. yy. sonlarına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kaldığına[77] göre, bu topraklarda mevlîd okunmaktadır. Dolayısıyla Kırım'dan göç eden Tatar Müslümanların buradaki Anadolu'dan gelen Türk Müslümanlardan etkilenip Mevlîd'e, o dönemin melodik yapılarını eklediğini söyleyebiliriz. Fakat Kırım Han'ı Gazi Giray Han (ö. 1674) dönemi'nden itibaren Süleyman Çelebi'nin mevlîdinin Kırım'da da okunduğunu düşünürsek,[78] Dobruca'ya göç eden Tatarlar da besteli bu mevlîdi oradan getirmiş olabilirler. Bunun yanında 1850'li yıllarda Kırım'dan göç eden Tatarlar'dan önce Osmanlı döneminde de buralarda Tatarların var olduğu kaynaklarda ifade edilmiş; Yavuz Sultan Selim, kayınpederi Kırım Hanı Mengli Giray'ın yardımı ile babasına başkaldırmalar olmasın diye bu bölgeye Kırım'dan Tatar askerler getirmiştir.[79] Hatta 1566'da Zigetvar Seferi sırasında Kanuni'nin vefâtının Mevlîd Kandili'ne

ulaştırılmıştır. Bu kitapla alakalı geniş çalışma tarafımızdan devam ettirilmektedir.

[73] Şefik Kantar, *Günümüz Diliyle Sarı Saltuk Baba* (İstanbul: UKİD Yayınları, 2015), 33.

[74] Ali Aksu, "Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası", *CÜİFD* 9/1 (2005): 11-27.

[75] Hasan Aksoy, "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlîdler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007): 324.

[76] Baki, "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?", 448.

[77] Hüseyin Ağuiçenoğlu, "'Ak Toprak'la Dobruca Arasında. Dobruca Müslüman Türk Basınında Hicret Konusunda Yapılan Tartışmalar", *Osmanlı Araştırmaları* 22/22 (2003): 61; Aksu, "Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası", 11.

[78] Güzel Tuymova, "Kırım ve Kazan İlahilerinde Ortak Vasıflar", *Journal of The Black Sea Studies, Karadeniz Araştırmaları*, 13 (2007): 147-149.

[79] Kemal H. Karpat, "Dobruca", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 484; Önal, *Romanya Dobruca Türkleri*, 3.

denk geldiği, padişahın otağına hâfızların çağırılıp Kur'ân okutulduğu, ardından Hâfız Mahmud Çelebi'nin mevlîd okuduğu; hatta ertesi gece de sadrazamın çadırında yine mevlîd okunup duâlar edildiği bilinmektedir.[80] Dolayısıyla okunan bu mevlîdden Tatar askerlerin de haberdar olup dinlemiş olmaları az da olsa ihtimal dâhilindedir.

Hem Kırım hem de Kazan Tatarları, Süleyman Çelebi'nin mevlîdinin yanında Yunus Emre'nin *Dîvân'ı*, Yazıcıoğlu Mehmed'in *Muhammediye'si*, Ahmed Yesevî'nin *Hikmetleri*, Süleyman Bakırganî'nin *Bakırgan Kitabı* ve bazı na't ve kasîdelerini okumaktadırlar. Bu eserler yerel dillere de çevrilip bestelenerek de okunmuştur. Özellikle Yazıcıoğlu'nun *Muhammediye'*si bu bestelerin örneklerinden biridir. Yaşlıların bu besteyi hâlen bildikleri ifade edilmiştir.[81] Ancak tüm bunların içerisinde Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât*'ı ayrı bir yere sahip olmuş, özellikle Gazi Giray Han'dan sonra bestelenerek toplum nezdinde okunmuş; bu gelenek ve âdetlerini müzik ile günümüze ulaştırmışlardır. Bu ihtimal az da olsa tarihte bir bestekâr olarak da bilinen Gazi Giray Han'ın[82] bu mevlîdi bestelemiş olabileceğini düşündürmektedir.

Nitekim tüm bu bilgi ve ihtimaller ışığında Romanya Dobruca Bölgesi'nde geleneksel olarak besteli okunan mevlîdin uslûp, tavır ve bestesinin mayasını, bu coğrafyanın hem kendi hem de bu bölgedeki Türkler'in müzikal yapısı ve buraya Kırım'dan göç etmiş Tatarlar tarafından getirilen müzikal yapı oluşturmuştur diyebiliriz.

Dobruca Bölgesi Geleneksel Besteli Mevlîdi

Özellikle Köstence, Mecidiye, Tulça ve bazı bölgelerde Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli eseri Türkçe olarak okunmaktadır. Ancak Anadolu ve Balkanlar'da birkaç yeri istisna tutarsak bu bölgede mevlîd solo olarak değil; toplu olarak ve aynı besteye uyularak okunmaktadır. Mevlîdin topluca aynı beste ile okunması, Müslümanların kimliklerini muhafaza etme çabalarının yanında yeni nesillere bunu aktararak unutulmamasını sağlamak amacıyladır. Kominist rejim döneminde burada dinî bilgiler, örf ve ananeler daha çok mevlîd merasimleri ile öğrenilmiş ve öğretilmiştir. Çünkü burada yaşayan Müslümanların bir ve beraber oldukları zamanlarda icrâ ettikleri -ibadet dışındaki- tek dinî ritüel mevlîdden ibarettir. Mevlîd burada sadece okunup dinlenilen bir form olmaktan ziyade, onlar için toplanma, dert ve tasalarını bertaraf etme ve bazı fikir alışverişlerinin yapıldığı bir cemiyettir. Mevlîd, diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi burada da hâlen bu birlik ve beraberliğin sağlam bir yapı taşıdır.

[80] Selânikî, *Târih-i Selânikî*, 1: 36; Şeker, "Mevlîd-Osmanlılarda Mevlîd Törenleri", 29: 479-480.

[81] Tuymova, "Kırım ve Kazan İlahilerinde Ortak Vasıflar", 149.

[82] Tuymova, "Kırım ve Kazan İlahilerinde Ortak Vasıflar", 148.

Dobruca Bölgesi'nde okunan mevlîdin bestesindeki nağmeler, yalın olmakla beraber duygu yoğunluğu yüksek nağmelerden oluşmaktadır. Bestenin bestekârı bilinmemekle beraber, bestenin hem Kırım hem de bu coğrafyanın müzikal anlayışından doğduğu açıktır. O bölgede yaptığım araştırmalar bunu doğrular niteliktedir. Bestedeki melodik yapı bazen Klasik Türk Mûsikîsi'nin yapı ve özelliklerini bazen de Türk Halk müziğinin estetik yapılarını barındırmaktadır. Genel itibarı ile XV. yy. Uşşak makamının küçük kısmı dediğimiz dörtlüye beşinci ses (Hüseynî perdesi) eklenmekte, üçüncü derecede güçlü (Çargâh perdesi) ile Hûzi makamının seyri yapılmaktadır. Bu da bize o yüzyıllarda var olan Uşşak makamındaki Nevrûz çeşnisini hatırlatmaktadır. Mûsikînin hâfızadan hâfızaya nakledildiği gerçeğini düşünürsek, bu bestenin kadîm bir beste olup, XVI. yy.'a kadar uzandığı fikrini ihtimal dâhilindedir.

Türk Dervişleri (Abdalân-ı Rum) Anadolu'dan sonra Balkanlar'ın fethiyle Balkanlar'a geçerek kendi müziklerini de götürmüşler; dolayısı ile buralarda müzikal ruhun etkinleşmesinde önemli bir rol üstlenmişlerdir. Nitekim bu konu ile ilgili kaleme alınan bilimsel çalışmalar,[83] bu yüzyılın makamsal seyir örnekleri dervişler tarafından hem Kırım'a hem de Balkanlara taşınmıştır. Bu bilgiler ışığında bu beste özellikle de toplu icrâ edildiğinden dolayı hâfızadan hâfızaya nakledilerek unutulmamıştır. Topluca okunan bu bestenin bazı yerlerinde pentatonik[84] (beş sesten oluşan basit dizi) seslerin az da olsa kullanıldığı melodik yapılar da mevcuttur. Bestedeki bu melodik yapılar bölgenin müzikal yapısı ve diğer gayrı Müslimlerin müzikal yapısından Müslümanların da etkilenip mevlîd icrâsına yansıtmış olmaları ihtimalini göstermektedir. Nitekim İstanbul ve bazı Anadolu Rum kiliselerindeki âyin törenlerinde okunulan eserlerde, bizim müziğimizden etkilenilmiş melodik yapıları duymaktayız. Dobruca Bölgesi'nde okunan mevlîd bestesindeki pentatonik bazı küçük melodik yapılar bestenin tamamına hükmetmediğinden besteye zarar vermemektedir. Dolayısıyla sadece erkekler değil; hanımların hatta çocukların bile iştirak ederek okudukları besteli Süleyman Çelebi'nin mevlîdi, eski melodik yapıyı muhâfaza eden, fakat bazı değişiklikleri de içinde barındıran özgün bir yapıdan oluşmaktadır.

Dobruca Bölgesinde mevlîd merâsimleri hem camilerde hem de evlerde yapılmaktadır. Bu merasimler yukarıda da anlatıldığı gibi aynı amaç ve vesileler neticesinde icrâ edilmekte, toplumun her kesiminin iştirakı ile uygulanmaktadır. Evlerde elektrik olmadığı zamanlarda mevlîd merasimleri

[83] Cenk Güray, "Çubuk ve Şabanözü Bölgeleri Alevi Köylerindeki Cem Geleneklerine Müzikal Açıdan Bir Bakış", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 89 (2019).

[84] Detaylı olarak bkz. Ülkü Özgür, "Pentatonik Müzik ve Dünya Müziğine Etkileri", *UÜEFD* 14/1 (2001): 85-92.

mum eşliğinde yapıldığından hâlen bu uygulama devam etmektedir.[85] Bu gelenek sadece bu bölgeye has bir özelliktir. Köstence İlahi Grubu Başkanı Refi Ergün Hoca'nın anlattıkları ve eski hocalardan dinlediklerime göre mumun yakılıp merasimin başlaması, daha da eski zamanlara dayanmaktadır. Köstence ve civarında imam hatiplik yapan ve aynı zamanda ilahi grubu üyeleri olan hocalar bu mevlîd'i çocukluk yıllarından beri bu tarzda okuduklarını, bu okuyuş tarzını eski hocalarından onların da önceki hoca ve yaşlılardan öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Özellikle Mecidiye Camii'nde hocalık yapan Sabri Hoca besteli bu mevlîdi bu nesle aktaran önemli bir şahsiyettir.

Dobruca Bölgesinde Geleneksel Besteli Mevlîd'in İcrâ Şekli

Dobruca Bölgesinde okunan besteli Mevlîd yer ve zamana göre ağır bir şekilde ya da bazen daha hızlı bir ritim (usûl-îkâ) ile okunmaktadır. Bu cemiyetlerin genel adı burada ya *Dua* ya da *Mevlıt* olarak ifade edilmektedir. Mevlîdin yapılacağı yere mutlaka çocuklar götürülmektedir. Bunun amacı; onların en azından Allah'ı ve Rasûlullâh'ı bu toplantılarda anmalarını, böylece anne ve babalarının gelenek ve göreneklerini ilerde devam ettirmelerini sağlamak içindir. Çocuk duayı cami dışında ancak bu meclislerde öğrenmektedir. Mevlîd programlarında özellikle Bakara Sûresinin son âyetleri (Âmene'r-Rasûlü) ya da Haşr Sûresinin son âyetleri (Hüvallâhüllezî) okunmaktadır. Ancak Mevlîd'de bulunan her hoca ya da Kur'ân okumayı bilen herkes ayrı ayrı aşırlar okumaktadır. Bu mesele mevlîdde Kur'ân okumak isteyen, dua yapmak isteyen herkesi Kur'ân okumayı öğrenmeye sevk etmiş, sadece yukarda belirttiğimiz âyetler dışında Kur'ân'dan farklı aşırlar da öğrenilmiştir. Dua-Mevlîd meclisleri cenaze günü, ölenin yedisi, kırkı ve ölüm yıldönümünde yapılmaktadır. Düğünlerde mevlîd okunmaz, onun yerine Hatm-i Şerîf okunur ve dua edilir. Genel olarak düğün, nikâh, sünnet vs. gibi güzel olaylarda mevlîd okunmamakta; daha çok hüzün zamanlarında okunmaktadır. Bu da acıyı paylaşma adına yapılmaktadır. Bu meclislerde özellikle Hz. Peygamber'e mutlaka salavât-ı şerîfeler okunur. Eğer okunmazsa cemaat, "*İnsanların Bir Danesi…*" gibi salavât metinlerini içeren bu ilâhiyi hocaların neden okumadıklarını sorgulayarak karşı çıkarlar. Çünkü onların inanışlarına göre bu salavâtlar, Hz. Peygamber'e bir selâmdır ve onların bu selâmını ölen kişi Hz. Peygamber'e iletmektedir.

Mevlîd merasimi Kur'ân tilâveti ile başlar. Genelde ya Yasin Sûresi ya da herhangi bir aşır okunur. Akabinde bir kişi tarafından seslice "*Alâ rasûlinâ salavât*" denir. Ardından Tevhid Bahri'nin toplu halde besteli icrâsıyla

[85] Mum yakma âdetleri eskiden beri Türklerde hem de Romenlerde vardır. Geniş bilgi için bkz. Önal, *Romanya Dobruca Türkleri*, 34, 126, 193.

Mevlîd başlamış olur. Bestenin vezni *Fâilâtun Fâilâtun Fâilûn* kalıbındadır. Bu Bahrin bestesi, Rast makamının seyirleri ile başlar, sonlarda Uşşak makamı seyri gösterilerek biter. Bu Bahir bir hoca tarafından kısa bir dua yapılarak son bulur. Diğer bir hoca tarafından okunan bir aşır ile diğer Bahir'e geçilmeden önce özellikle "*Allah emrin tutalım, rahmetine batalım...*" diye başlayan Zekâi Dede'ye (1825-1897) ait Uşşak makamındaki ilâhi ile devam edilir. Ancak bölgesel icrânın verdiği bir uslûp olsa gerek eserin bitiş kısımlarında Bûselik makamının özellikleri de gösterilmekte; bu ilâhinin bazı mısra sonlarına *Allah* lafzı da eklenilmektedir. Bu eser bittikten sonra ya köyün en yaşlısı ya da cemiyette bulunan en yaşlı kişi "*el-Fâtiha*" der.

İkinci Bahir ise Anadolu'da her yerde okunmayan Nur bahri'dir. Bir kişi tarafından seslice "*Alâ rasûlinâ salavât*" denir. Bahir yine topluca ve besteli olarak icrâ edilmektedir. Bu bahir de Uşşak makamında seyreder, fakat bazı yerlerde Hûzi makamı ve Nevrûz çeşnileri de gösterilmektedir. Bu bahrin beste vezni serbesttir. Bahrin sonunda Hüseyni makamında yine besteli olarak topluca salât ü selâm okunmaktadır. Salavât okunduktan sonra yine cemiyetin en yaşlısı "*el-Fâtiha*" der. Yine bir hoca bir aşır okur. Burada yine toplu olarak Bûselik makamında "*İnsanların bir danesi Muhammed...*" diye başlayan bir ilâhi okunur. Bu ilahi sonrası yine cemaatten bir kişi aşır okur ve "*el-Fâtiha*" der. Bu bölümde özellikle Nogay köylerinde "*Aytarlar anadan doğmayaydık bız...*" diye başlayan Tatarca Hüseyni makamında Tatarca bir ilâhi daha okunmaktadır. Bu eser İbrahim Hakkı Erzurûmi'nin sözleri "*Cân u dilde hâne kıldın âkıbet...*" diye başlayan Hüseyni makamındaki ilâhisinin bestesine çok benzemektedir. Ancak bazı yerlerde farklılıklar vardır. Sonunda yine cemiyette bulunanlardan birisi bir aşır okuyarak bu bölümü sonlandırır.

Okunulan aşr-ı şerîften sonra yine *Fâilâtun Fâilâtun Fâilûn* kalıbında Velâdet Bahri okunur. Bir kişi solo olarak "*Mefhar i Mevcûdât, Fahr i Âlem Muhammed Mustafâ râ Salevât*" der, hemen ardından yine topluca besteli olarak bu Bahir "*Âmine Hâtun Muhammed Ânesi…*" Hüseyni makamında okunur. Bu Bahrin "*İndiler gökten melekler sâf sâf…*" mısraına gelindiği zaman toplu halde ses yükseltilmekte ve biraz daha hızlı olarak okunmaktadır. Bu Bahir "*Arkamı sığadı kuvvetle hemân...*" mısraı ile bitirilmektedir. Hiç durmaksızın buradan itibaren Merhaba Bahri başlar. Burada kısa bir dua yapılır, ancak duadan önce ev sahibi tarafından misk kokusu ve şerbet dağıtılır. Velâdet Bahri'nde hanımlar "*Arkamı sığadı kuvvetle hemân...*" mısraında birbirlerinin sırtlarını sıvazlarlar. Bu gelenek Anadolu'da da vardır.

"*Doğdu ol saatte ol sultân ı dîn…*" mısraı ile Merhaba Bahri, Anadolu'da okuduğumuz şekliyle ayrı bir bahir olarak değil; Velâdet Bahri'nin

içine dâhil edilmektedir. Bu bölüm Sofyan usûlünde Uşşak makamında Tekke usûlü bir beste ile okunmaktadır. "*Ey yarâdılmışların sultân-ı sen...*" mısraından sonra Uşşak makamında bir Salât-ı Ümmiyye okunur. Bu beste kanaatime göre Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin (ö.1623) Segâh makamındaki Salât-ı Ümmiyye'si[86] ile tekkelerde farklı icrâlar ile okunan, anonim Uşşak makamındaki Salât-ı Kemâliyye'nin bazı melodik yapılarından oluşmaktadır. Bu eser bitince bir kişi, "*Allâhümme salli ve sellim eşrafi nûr i cemîi'l-enbiyâ i ve'l-mürselîn, ve'l-hamdülillâhi rabbi'lâlemîn el-Fâtiha...*" diyerek mevlîd okuma bitirilir.

Duadan önce okunan hatimler toplanır, kim için hatim okundu ise duada o kişinin adı da söylenerek dua edilir. Önce cenazenin en yakını kim ise yakınları tarafından üç ihlâs-ı şerîf ve kısa sûreler okunur. Sûre aralarında tekbîrler alınmaktadır. Bu tekbîrler Uşşak makamında okunur. Aynı tekbîr bestesi Anadolu'nun bazı illerinde de okunmaktadır. Bakara sûresinin ilk âyetlerinden sonra bir kişi tarafından yapılan Dua ile cemiyetin merasimi de bitmektedir. Bundan sonra ev sahibi tarafından misafirlere yemek ikram edilir.

Dobruca Bölgesi'nde bu merasim dışında bir de *Toprak Mevlîdi* vardır. Bu mevlîde *Ağırlık Mevlîdi* de denilmektedir.[87] Bu merasim eğer cenaze toprağa verilmeyip ertesi güne kalırsa yine mevlîd okunur, ancak Bahir aralarında asla Kur'ân tilâveti yapılmaz. Sebebi ise cenaze yıkanmadan önce temiz olmadığı görüşüdür. Bu merasimlere bağlı bir de *Su Selâsı*[88] denilen bir merasim daha vardır. Bu merasim her cenazede uygulanmaktadır. Cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra hoca "*Sübhânallah*" der ve cemaat tarafından "*Yüce yüce kaçar isem...*" diye başlayan ve "*cehennemden ırak eyle, cennetinde durak eyle, döndür yüzü Haktan yana, kereminle rahmet şuna, kabrine vardığın zaman...*" gibi dua niteliğinde Uşşak makamında bir eser icrâ edilir. Sonunda "*Lâilâhe illallah Hû...*" diye bitirilir. Bu merasim kabristanlıkta, cami avlusunda ya da ölen kişinin bahçesinde yapılır. Katılan herkese mendil dağıtılır.[89]

---

[86] Genel olarak bu eserin Itrî'ye ait olduğu ifade edilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Koca, *Salâ ve Salavât Geleneği*, 132-134.

[87] Önal, *Romanya Dobruca Türkleri*, 251.

[88] Önal, *Romanya Dobruca Türkleri*, 256-257.

[89] Önal, *Romanya Dobruca Türkleri*, 262.

Sonuç

Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* isimli eseri Müslümanlar tarafından çok ilgi görmüştür. Hz. Peygamber'in doğumuna hürmeten yazılan bu eser, yazıldığı tarihten itibaren sadece şiir maksatlı anlaşılmamış, adı ile uygun olarak Müslümanların sıkıntılı dönemlerinde onların kurtuluşlarına vesile olmuş bir eserdir. Mevlîd Anadolu'da, Balkanlarda ve diğer coğrafyalarda Müslüman kimliğinin bir sembolü olarak okunan bir eser olmaktan öte toplumu bir arada tutan birlik ve beraberliğin oluşmasına vesile olan bir olgu olarak hayatımızdaki yerini korumuştur. Zaman içerisinde birçok kez bestelenmiş; hâfızalarda yer edinip canlılığını muhâfaza etmiştir. Bu bestelerden birisi de Romanya Dobruca Bölgesi Türk Tatarları'nın geleneksel olarak okudukları bestedir. Araştırmamız bestenin tarihsel süreç bağlamında çok eskiye dayandığını göstermektedir. Bestenin Dobruca Bölgesi'nde yaşayan azınlık Müslümanlar tarafından mı yoksa bu bölgeye Kırım'dan göç eden Tatarlar tarafından mı yapıldığı muğlâk kalmıştır. Ancak tarihsel veriler bestenin hem bu coğrafyanın müzikal yapısından, hem de buraya göç eden Türk ve Tatarlar'ın müzikal yapısından etkilenip şekillendiğini göstermektedir.

Günümüzde burada yaşayan her yaşta Müslüman bu besteyi bilmekte ve cemiyetlerde geleneksel okuyuş tarzı ile toplu olarak icrâ etmektedirler. Mevlîd açısından bestenin diğer bestelerden farklılığı, toplu icrâ edilmesi ve müzikal yapısıdır. Beste sade bir melodik yapıyı barındırmakta, dolayısıyla toplu icrâya müsait bir tarzdadır. Dolayısıyla bu özellik bestenin hâfızalarda canlı kalmasına neden olmuştur. Böyle bir çalışmayı yapmamızın temel nedeni; Dobruca Bölgesi dışında yaşayan Müslümanların da bu besteden istifade etmesini sağlamak, bestenin notaya aktarılmasıyla yazın kültürümüzde yer almasına vesile olmaktır.

Dobruca Bölgesi Besteli Mevlîd'in bahir aralarında okunan ilâhiler de dâhil olmak üzere tarafımızdan notaya alınmasından sonra, notaları digital ortama aktaran Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu Sanatçısı Barış Demir kardeşime şükranlarımı sunarım. Dobruca Bölgesinde okunan mevlîdin güftesi[90] ile Anadolu'da yaygın olarak okunan mevlîdin güftesi arasında bazı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden Dobruca Bölgesinde okunan mevlîdin notadaki metni, Mehmet Akkuş ve Uğur Derman'ın tashihi ile Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanan *Mevlîd-i Şerîf Vesîletü'n-Necât*[91] isimli eser dikkate alınarak yazılmıştır. Ancak bu bölgede okunup da bizim dikkate aldığımız nüshada bulunmayan güftelere de (bold yazı karakteri) yer verilmiştir.

[90] Süleyman Çelebi, *Mevlîdi Şerîf* (Editia a-ll-a: Aparitia Acestei Broşuri a Fost Posibila Datoritâ Uniuni Democratice Turce Din Romania, 2009).

[91] Süleyman Çelebi, *Mevlîd-i Şerîf Vesîletü'n-Necât*, ed. Mehmet Akkuş-Uğur Derman (Ankara: DİB Yayınları, 2017).

Kaynakça

Ağuiçenoğlu, Hüseyin. "Ak Toprak'la Dobruca Arasında. Dobruca Müslüman Türk Basınında Hicret Konusunda Yapılan Tartışmalar". *Osmanlı Araştırmaları* 22/22 (2003): 61-75.

Ahmed, Vedat S. "Bulgaristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîdîn Rolü". *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. Ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin. 368-378. Bursa: TDV Yayınları, 2009.

Aksoy, Hasan. "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlîdler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/9 (2007): 323-332.

Aksu, Ali. "Türklerinde Kültürel Durum ve Mektep ve Aile Mecmuası". *CÜİFD* 9/1 (2005): 11-27.

Belviranlı, Ali Kemâl. *Mûsikî Rehberi - Dînî Mûsikî*. Konya: Nedve Yayınları, 1975.

Altınkuşlar, Ayhan - Kalender, Ruhi - Özcan, Nuri. *İHL için Dinî Mûsikî I*. Ankara: Kalem Yayınları, 1996.

Aslan, Halide. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller". *İSTEM* 7/13 (2009): 199-231.

Baki, Süleyman. "Makedonya ve Kosova'da Mevlîd Merasimleri Ne İfade Eder?" *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. Ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin. 434-445. Bursa: TDV Yayınları, 2009.

Baş, Eyüp. "İslâm Tarihinde Mâtem/Yas Kültürü ve Kerbelâ". *Çeşitli Yönleriyle Kerbela*. Ed. Alim Yıldız. 2. Sivas: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2010.

Buhâri, Muhammed b. İsmâîl Ebû Abdillâh. *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1987.

Çelebi, Süleyman. *Mevlîdi Şerîf*. Editia a-ll-a: Aparitia Acestei Broşuri a Fost Posibila Datoritâ Uniuni Democratice Turce Din Romania, 2009.

Çelebi, Süleyman. *Mevlîd-i Şerîf Vesîletü'n-Necât*. Ed. Mehmet Akkuş-Uğur Derman. Ankara: DİB Yayınları, 2017.

Durmuş, İsmail. "Mevlîd-Arap Edebiyatı". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* 29: 480-482. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistâni. *Sünen*. Beyrût: Dâru Kitâbu'l-Arabî, ty.

Ergun, Sadettin Nüzhet. *Türk Mûsikîsi Antolojisi*. İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası, 1942.

Eroğlu, Süleyman. "Edebî Bir Tür Olarak Mevlîdler". *Mevlîd ve Süleyman Çelebi*. 109-112. Ankara: TDV Yayınları, 2010.

Gafarov, Raim. "Günümüz Kırım'ında Mevlîd". *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. Ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin. 386-390. Bursa: TDV Yayınları, 2009.

Gökdemir, Ayvaz. "Türk Kültürü ve Mevlîd". 39-51. Ankara: TDV Yayınları, 1990.

Güray, Cenk. "Çubuk ve Şabanözü Bölgeleri Alevi Köylerindeki Cem Geleneklerine Müzikal Açıdan Bir Bakış". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 89 (2019).

Hasan, İbrahim Hasan. *İslâm Tarihi*. Trc. İsmail Yiğit. Ankara: Kayıhan Yayınları, 1988.

Hızlı, Mefail. "Mevlîde Dâir Bazı Belgeler ve Bilgiler". *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli. 43-50. Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmâil. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1988.

Kantar, Şefik. *Günümüz Diliyle Sarı Saltuk Baba*. İstanbul: UKİD Yayınları, 2015.

Kaplan, Zekai. *Dinî Mûsikî Rehberi*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.

Karataş, Ali İhsan. "Osmanlı Toplumunda Mevlîd Vakıfları –Bursa Örneği". *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ed. Mustafa Kara, Bilal Kemikli. 34-42. Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007.

Karpat, Kemal H. "Dobruca". *DİA*. 10: 484. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Kemikli, Bilal. *Ulu Cami'nin Bilge İmamı Süleyman Çelebi ve Mevlîd*. Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Koca, Fatih - Turabi, Ahmet Hakkı. "Cami Musiki". *Türk Din Mûsikîsi El Kitabı*. Ed. Ahmet Hakkı Turabi. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.

Köksal, M. Fatih. *Mevlîd-Nâme*. Ankara: TDV Yayınları, 2011.

Köprülü, Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: DİB Yayınları, 1984.

Okiç, M. Tayyib. "Çeşitli Dillerde Mevlîdler ve Süleyman Çelebi Mevlîdi'nin Tercemeleri". *Atatürk ÜİFD*. 1 (1976): 17-78.

Muhammedşin, Refik. "Tataristan'da Dinî Kimliğin Korunmasında Mevlîd'in Rolü". *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. Ed. Bilal Kemikli-Osman Çetin. 459-476. Bursa: TDV Yayınları, 2009.

Nametak, Fehim. "Bosna Herek'te Mevlîd Geleneği". *Süleyman Çelebi ve Mevlîd Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli. 379-385. Bursa: Osmangazi Belediyesi, 2007.

Özcan, Nuri. "Mevlîd-Mûsikî". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi.* 29: 484-485. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Nutku, Özdemir. "Bayram-Osmanlı Dönemi". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi.* 5: 263-265. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Önal, Mehmet Naci. *Romanya Dobruca Türkleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.

Özel, Ahmet. "Mevlîd". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi.* 29: 475-479. İstanbul: TDV Yayınları, 2004.

Özgür, Ülkü. "Pentatonik Müzik ve Dünya Müziğine Etkileri". *UÜEFD* 14/1 (2001): 85-92.

Pekolcay, A. Necla. "Mevlid". *DİA*. 29: 485-486. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Pekolcay, A. Necla. *Mevlîd (Vesîletü'n-Necât)*. Ankara: TDV Yayınları, 2015.

Rifat Paşa, İbrahim. *Mir'âtü'l-Haremeyn*. Trc. Lutfullah Yavuz. İzmir: Hazine Yayınları, 2010.

Selânikî, Mustafa Efendi. *Târih-i Selânikî*. Trc. Mehmet İpşirli. 2 Cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Sezikli, Ubeydullah. "Besteli Mevlîd Üzerine İki Yazma Eser". *ÇÜİFD* 8/1 (2008): 179-206.

Şeker, Mehmet. "Mevlîd-Osmanlılarda Mevlîd Törenleri". *Diyanet İslâm Ansiklopedisi.* 29: 479-480. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Şengün, Necdet. "Hz. Fâtıma Mevlîdi ve Vesîletü'n-Necât ile Mukayesesi". *CÜİFD* 12/2 (Sivas 2008): 419-438.

Tıraşcı, Mehmet. "Cizre ve Çevresinde Kürtçe Mevlîdler ve Müzikal Olarak İcra Ediliş Tarzları". *Bilim Düşünce ve Sanatta Cizre Sempozyumu Bildirileri*. 501-508. İstanbul: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 2012.

Tuymova, Güzel. "Kırım ve Kazan İlahilerinde Ortak Vasıflar". *Journal of The Black Sea Studies, Karadeniz Araştırmaları*. 13 (2007): 147-149.

Uslu, Recep. *Selçuklu Topraklarında Müzik*. Konya: Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010.

Vassâf, Hüseyin. *Hicaz Hâtırası*. Trc. Mehmet Akkuş. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2011.

Yesenkoviç, Amina Şilyak. "Bosna'da Dinî Kimlik Problemi ve Mevlîd". *Bir Kutlu Doğum Şaheseri: Mevlid ve Süleyman Çelebi*. 458-476. Bursa: TDV Yayınları, 2009.

TEVHÎD BAHRİ

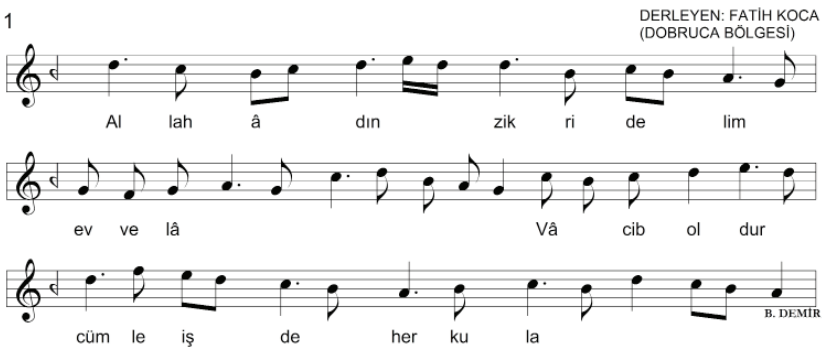

Allah âdın zikr idelim evvelâ
Vâcib oldur cümle işde her kula

Allah adı olsa her işin önü
Hergiz ebter olmaya anın sonu

Bir kez Allah dise aşk ile lisân
Dökülür cümle günâh misl-i hazân

Aşk ile gel imdi Allah diyelim
Derd ile göz yaş ile âh idelim

Birdir ol birliğine şek yokdurur
Gerçi yanlış söyleyenler çokdurur

Var iken Ol yok idi ins ü melek
Arş u ferş ü ay u gün hem noh-felek

Bâri ne hâcet kılavuz sözü çok
Birdir Allah andan artık tanrı yok

Allah adın her kim ol evvel ana
Her işi âsân ider Allah ana

Her nefesde Allah adın di müdâm
Allah adiyle olur her iş tamâm

İsm-i pâkin pâk olur zikr eyleyen
Her murâda irişür Allah diyen

Ola kim rahmet kıla ol pâdişâh
Ol Kerîm u ol Rahîm u ol İlâh

Cümle âlem yoğiken Ol var idi
Yaradılmışdan Ganî Cebbâr idi

Sun'ile bunları Ol var eyledi
Birliğine cümle ikrâr eyledi

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile idin es-Salât

Duâ

Ey azîzler işte başlarız söze
Bir vasiyyet kılarız illâ size

Hak teâlâ rahmet eyleye ana
Kim beni ol bir duâ ile ana

Ol vasiyyet kim direm her kim tuta
Misk gibi kokusu canlarda tüte

Her ki diler bu duâda buluna
Fâtiha ihsân ide ben kuluna

NÛR BAHRİ

2

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

Hak teâlâ çün yaratdı Âdem'i
Kıldı Âdem'le müzeyyen âlemi

Mustafâ nûrunu alnında kodu
Bil habîbim nûrudur bu nûr dedi

Sonra Havva alnına nakl itdi bil
Durdu anda dahi nice ay u yıl

İrdi İbrâhîm ü İsmâil'e hem
Söz uzanur gel kalanın dir isem

Geldi çün ol rahmeten li'l-'âlemîn
Vardı nûr anda karâr itdi hemîn

Âdem'e kıldı ferişteler sücûd
Hem ana çok kıldı ol lütf ıssı cûd

Kıldı ol nûr anın alnında karâr
Kaldı anın ile nice rûzigâr

Şît doğdu ana nakl etdi bu nûr
Anın alnında tecellî kıldı nûr

İşbu resm ile müselsel muttasıl
Tâ olunca Mustafâ'ya müntakil

Ger dilersiz bulasız oddan necât
Aşk ile derd ile edin es-salât

NÛR BAHRİNDEN SONRA OKUNAN SALAVÂT

3

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

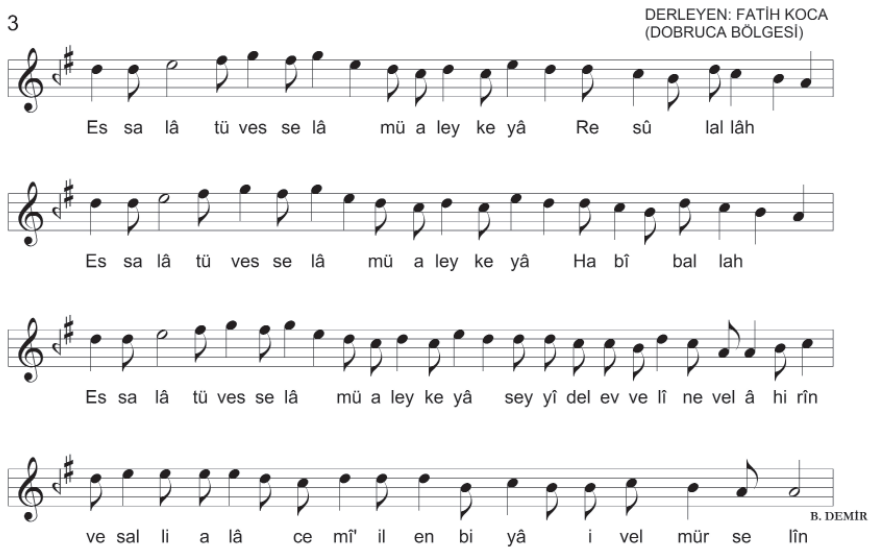

BÛSELİK İLÂHÎ

İnsanların bir dânesi

4

USÛL:SOFYAN

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

İnsanların bir dânesi Muhammed
Mü'minlerin baştâcısı Muhammed
Em Tanrının sevgilisi Muhammed
Ümmetinden salât selâm rûhuna
Olsun âline dahî Ashâbına

Sağlığında bizler için yalvardı
Ölürken de ümmet için ağladı
Ümmet için yüreğini dağladı
Ümmetinden salât selâm rûhuna
Olsun âline dahî Ashâbına

Şefâatle ulaştırır saygısı
Şefâatle kalmaz tamû kaygısı
Salât veren ümmetinin mutlusu
Ümmetinden salât selâm rûhuna
Olsun âline dahî Ashâbına

HÜSEYNÎ İLÂHÎ

5

Aytarlar anadan doğmayaydık bız

USÛL:SOFYAN

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

Azrâıl gelecek şeksiz süphesiz
Can çıkar şo tenden
Ten kalır cansız

Yâ Rabbî şo günde etme imânsız
Tevbeye gel be ey asıl (gâfîl) tevbeye

Tevbenin kapısı kapanır derler
Anda zâhîr olur ettiğin şerler
Sana lânet eder bastığın yerler
Tevbeye gel be ey asıl (gâfil) tevbeye

VELÂDET BAHRİ

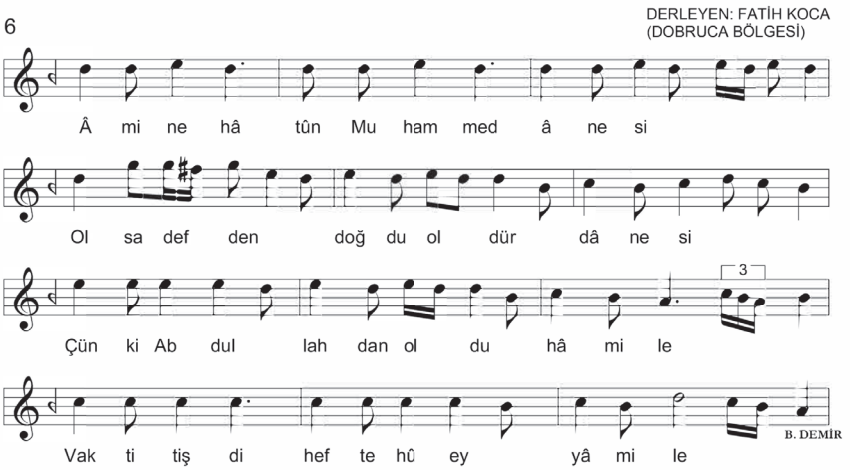

Amine hatûn Muhammed ânesi
Ol sadefden doğdu ol dür dânesi

Hem Muhammed gelmesi oldu yakın
Çok alâmetler belürdi gelmedin

Didi gördüm ol Habîb'in ânesi
Bir acep nûr kim güneş pervânesi

Hem hevâ üzre döşendi bir döşek
Adı sündüs döşeyen anı melek

Biri meşrık biri mağribde anın
Biri dâmında dikildi Kâ'be'nin

İndiler gökten melekler sâf sâf
Kâ'be gibi kıldılar evim tavâf

Çevre yanıma gelip oturdular
Mustafâ'yı birbirine muştular

Ulu devlet buldun ey dil-dâr sen
Doğıserdir senden ol hulk-i hasen

Vasfını bu resme tertîb itdiler
Ol mubarek nûra terğîb itdiler

Susadım gâyet harâretden katı
Sundular bir câm dolusu şerbeti

İçdim anı oldu cismim nûra gark
İdemezdim nûrdan kendümi fark

Çünki Abdullah'dan oldu hâmile
Vakt irişdi hafta vü eyyâm ile

Ol Rebîu'l-evvel ayın nîcesi
On ikinci gice isneyn gicesi

Berk urup çıkdı evimden nâgehân
Göklere dek nûr ile doldu cihân

Üç alem dahi dikildi üç yere Her
birisin ideyim nerden nere

Bildim anlardan ki ol halkın beği
Kim yakın oldu cihana gelmeği

Yarılıp divâr çıkdı nâgehân
Üç bile hûrî bana oldu ayân

Bu senin oğlun gibi kadri cemîll
Bir anaya vermemiştir ol Celîl

Bu gelen ilm-î ledün sultânıdır
Bu gelen tevhîd ü irfan kânıdır

Âmine ider çü vakt oldu tamâm
Kim vücûde gele ol hayru'l-enâm

Kardan ak idi ve hem soğuk idi
Lezzeti dahi şekerde yok idi

Geldi bir ak kuş kanadıyle revân
Arkamı sığadı kuvvetle hemân

MERHABÂ BAHRİ

7

USÛL:SOFYAN

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

Doğdu ol sâatde ol Sultân-ı dîn
Nûra gark oldu semâvât ü zemîn

Cümle zerrât-i cihân idüp nidâ
Çağrışuben didiler kim merhabâ

Merhabâ ey kurretü'l-aynı Halîl
Merhabâ ey hâs mahbûb-ı Celîl

Merhaba ey canı canan merhaba
Merhaba ey derde derman merhaba

Merhabâ ey rahmeten li'l âlemîn
Merhabâ sensin şefî'ul-müznibîn

Dest-gîrisin kamû üftâdenin
Hem penâhı bende vü âzâdenin

Yaradılmış cümle oldu şâdman
Gam gidüp âlem yeniden buldu cân

Merhabâ ey âli Sultân merhabâ
Merhabâ ey kân-ı irfân merhabâ

Merhaba ey cümlenin matkubi sen
Merhaba ey Halikin mahbubi sen

Merhabâ ey âsî ümmet melcei
Merhabâ ey çaresizler eşfa'î

Ey cemâli gün yüzü bedr-i münîr
Ey kamû düşmüşlere sen dest-gîr

Ey gönüller derdinin dermânı sen
Ey yaradılmışların Sultânı sen

SALAVÂT

8

DERLEYEN: FATİH KOCA
(DOBRUCA BÖLGESİ)

Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin-innebiy-yil- ümmiyyi
ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellim